

*Maja Zupančič*¹, *Tina Kavčič*², *Blanka Colnerič*¹

Kakšne so predstave odraslih v Sloveniji o starosti in starejših osebah?

POVZETEK

V prispevku predstavljamo ugotovitve dveh slovenskih raziskav. V prvi smo preučevale poznavanje dejstev o staranju in starejših osebah ter negativne in pozitivne stereotipe o starejših pri različno starih odraslih ($N = 822$), v drugi pa spremembe v poznavanju dejstev in stereotipih o starejših pri študentih po predavanjih iz razvojne psihologije. Med Slovenci se je pokazalo pomanjkljivo poznavanje procesa staranja in značilnosti starejših ter očitno prevladovanje negativnih stereotipov nad pozitivnimi. Največ zmotnih prepričanj so udeleženci izrazili na področju mentalnega zdravja in psihološkega delovanja starejših, razmeroma dobro pa so poznali telesne spremembe v pozni odraslosti. Raven dosežene izobrazbe se je dosledno povezovala s poznavanjem dejstev o staranju in starejših ter z nižjo prisotnostjo negativnih stereotipov, med starejšimi udeleženci pa so bila v primerjavi z mlajšimi pogosteje prisotna zmotna prepričanja o duševnem zdravju v pozni starosti. V drugi študiji se je pokazal pomemben pozitiven učinek izobraževanja na poznavanje dejstev o starejših osebah, zlasti na področju njihovega psihološkega delovanja in mentalnega zdravja, upadla pa so tudi negativna prepričanja o starejših.

Ključne besede: stereotipi, staranje, pozna odraslost, izobraževanje

AVTORICE: *Dr. Maja Zupančič* je redna profesorica za razvojno psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, vodja nacionalnega raziskovalnega programa Uporabna razvojna psihologija, temeljnega raziskovalnega projekta ter bilateralnega znanstvenega sodelovanja z Avstrijo ter ZDA. Bila je gostujoča profesorica na Hrvaškem in v Švici ter vodja več mednarodnih simpozijev. Njena obsežna bibliografija vključuje tudi objave v tujih revijah z visokim faktorjem vpliva, kot so *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *Child Psychiatry and Human Development*, *European Journal of Personality*, *European Journal of Developmental Psychology*. Pretežno preučuje razvoj osebnostnih potez in njihovo vlogo v razvoju psihosocialnega prilagajanja.

Dr. Tina Kavčič je docentka za razvojno psihologijo ter predava na Pedagoški fakulteti in Fakulteti za matematiko, naravoslovje in tehnologijo v Kopru. Njeni glavni raziskovalni interesi vključujejo preučevanje vloge osebnosti v vseživljenjskem učenju in psihosocialnem prilagajanju. Sodeluje v nacionalnem raziskovalnem programu Uporabna razvojna psihologija, temeljnih raziskavah s področja razvoja osebnosti in blagostanja ter ESS projektu o socialni kohezivnosti v šolstvu.

Blanka Colnerič je asistentka za razvojno psihologijo, mlada raziskovalka in podiplomska študentka na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter študentka programa Specialna in rehabilitacijska pedagogika na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. V okviru svojega raziskovalnega dela raziskuje

¹ Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

² Pedagoška fakulteta Koper, Univerza na Primorskem

osebnost otrok z motnjami v duševnem razvoju, osebnost njihovih sorojencev in značilnosti družin otrok s posebnimi potrebami, predvsem odnose med sorojenci in starševski stres. Sodeluje v nacionalnem raziskovalnem programu Uporabna razvojna psihologija, pri temeljnem znanstvenem projektu, ki se izvaja pri starejši populaciji, in sodeluje z univerzo v Georgiji, Gainesville (ZDA,) v okviru bilateralnega sporazuma.

ABSTRACT

Representations of aging and elderly in Slovene adults

The article presents findings of two Slovene studies. The first one investigated knowledge about the facts of aging and elderly as well as negative and positive stereotypes about the elderly in a sample of adults of different ages ($N = 822$). The second study explored changes in university students' knowledge and stereotypes about the elderly after attending a course in developmental psychology. A relatively poor knowledge of facts about aging and characteristics of the elderly was revealed. Negative stereotypes about the elderly clearly prevailed over positive stereotypes. The highest proportion of misconceptions was displayed in the domain of mental health and psychological functioning of the elderly but the physical changes in the old age were recognized quite accurately. The participants' education was consistently related to their knowledge about aging and the elderly, and to lower presence of negative stereotypes. The elderly participants as compared to the younger respondents also held misconceptions about mental health in the old age more frequently. The second study demonstrated a significant positive effect of the study course on students' knowledge about the old age, especially in the domain of psychological functioning and mental health of the elderly. Moreover, the students' negative beliefs about the elderly decreased significantly.

Key words: stereotypes, aging, late adulthood, education

AUTHORS: *Dr. Maja Zupančič is a full professor of developmental psychology at the Faculty of Arts in Ljubljana. She is currently a leader of the national research programme Applied Developmental Psychology, a basic research project and bilateral research agreements Slovenia - Austria, and Slovenia - USA. She was a visiting professor in Croatia and Switzerland, and a convenor of several international research symposia. Her capacious bibliography includes publications in international journals with a high impact factor, such as Journal of Cross-Cultural Psychology, Child Psychiatry and Human Development, European Journal of Personality, European Journal of Developmental Psychology. Her present research is mainly focused on the development of personality traits and the role of personality in psychosocial adjustment across the lifespan.*

Dr. Tina Kavčič is an assistant professor of developmental psychology and she lectures at the Faculty of Education and Faculty of Mathematics, Natural Sciences and Information Technologies in Koper, University of Primorska. Her major research interests include the role of personality in lifelong learning and psychosocial adjustment. She is a researcher of the national research programme Applied Developmental Psychology, basic research projects on personality development and well-being, and ESS project on social cohesion in the education.

Blanka Colnerič is an assistant of developmental psychology, a young researcher and a postgraduate student at the Faculty of Arts in Ljubljana and a student of the programme Special

Pedagogics at the Faculty of Education, Ljubljana. She primarily investigates personality of children with cognitive disabilities, personality of their siblings and characteristics of families of children with special needs, mainly sibling relationships and parental stress. She collaborates within the national research programme Applied Developmental Psychology, the basic project exploring the elderly population, and collaborates with University of Georgia, Gainesville (USA) in the framework of a bilateral agreement.

1. UVOD

V psihologiji obdobje po 65. letu opredeljujemo kot pozno odraslost, posameznike v tem obdobju pa kot starejše odrasle osebe. Sodobne smernice v družboslovnih znanostih staranja ne opisujejo le kot degenerativnega procesa, pač pa kot proces večdimenzionalnih in dinamičnih bioloških, vedenjskih in psihosocialnih sprememb, ki predstavljajo tako upad nekaterih funkcij kot tudi pozitivne spremembe v sposobnosti prilagajanja posameznikov (Baltes, 1996). V zadnjem času lahko v svetu zasledimo hiter porast deleža starejših med prebivalstvom, ki naj bi v naslednjih desetletjih še naprej strmo naraščal. Ta porast odraža naraščanje pričakovane življenjske starosti (npr. v EU se je med leti 1995 in 2005 pričakovana življenjska doba moških in žensk podaljšala za 1,3 leta; SURS, 2009), upad rodnosti v večini držav sveta ter znanstveni in tehnološki razvoj. Opisane spremembe so tako hitre, da lahko govorimo o globalni demografski revoluciji (npr. Kalche, 2005), ki prinaša številne zdravstvene ter socialnoekonomske izzive in priložnosti. Po drugi strani pa se družbena stališča in pričakovanja do starosti in staranja spreminjajo bistveno počasneje.

Poznavanje psihološkega delovanja starejših je ključnega pomena za ohranjanje in spodbujanje mentalnega zdravja, kakovosti življenja, spoznavnih in osebnostnih potencialov ter zadovoljstva v pozni odraslosti. Namen pričujoče študije je bil preučiti poznavanje dejstev in zmotna prepričanja o starosti in starejših osebah: a) pri velikem vzorcu različno starih odraslih obeh spolov, ki živijo v različno velikih krajih, imajo različno raven dosežene izobrazbe in opravljajo različne poklice ter b) pri študentih pred in po predavanjih o pozni odraslosti.

1.1. STARANJE

Klasične biološke in medicinske definicije staranje opredeljujejo v smislu izgube učinkovitosti delovanja bioloških sistemov ter obsežnega upada zmožnosti prilagajanja, ki vodijo do porasta ranljivosti posameznikov (Shock, 1977). Tako pojmovanje, osredotočeno na upade in izgube, preprečuje prepoznavanje posameznikovih potencialov za rast (Baltes, 1996). Nasprotno pa perspektiva vseživljenjskega razvoja poudarja, da kljub upadom v bioloških funkcijah ali morda celo zaradi porasta bioloških omejitev prihaja tudi do progresivnih psiholoških sprememb. Npr., posamezniki v pozni odraslosti razvijajo nove oblike prilagojenega vedenja, da bi nadomestili biološke izgube (Baltes, 1996; Marsiske, 1995).

1.2. STEREOTIPI O STARANJU IN STAROSTNIKI

Stereotipi so posebna vrsta zmotnih družbenih prepričanj o značilnostih in vedenju posameznih družbenih skupin. Gre za prepričanja, ki so rezultat pretiranega posploševanja in poenostavljanja ter niso skladna z dejstvi, imajo pa močan vpliv na vedenje posameznikov.

Stereotipi o pozni odraslosti kljub demografskim spremembam vztrajajo in so na splošno negativni (Baltes, 1996; Butler, 2005; Hillier, 2007). Kažejo se v nekaterih vztrajnih prepričanjih in vsakdanjem vedenju ljudi, npr. obravnavanje starejših oseb, kot da so nezmožne sprejemanja samostojnih odločitev, nestrpnost do starejših oseb v vrsti pri blagajni v trgovini ipd.

Kot ugotavlja Palmore (1998), avtor različnih pripomočkov za ugotavljanje poznavanja dejstev o staranju ter več raziskav o pozni odraslosti, ima večina ljudi precej pomanjkljivo znanje o pozni odraslosti ter veliko zmotnih prepričanj. To kaže, da je splošna javnost slabo seznanjena z dejstvi o razvoju v pozni odraslosti in značilnostih starejših odraslih. Ključna spremenljivka, ki je povezana z ravno poznavanja dejstev o pozni odraslosti, je izobrazba (pregled v Palmore, 1998), saj poznavanje dejstev narašča z doseženo izobrazbo oseb. Odnos med poznavanjem dejstev o pozni odraslosti in drugimi demografskimi značilnostmi oseb (npr. spol, starost, poklic, količina stika s starejšimi) ni tako enoznačen, zlasti če sočasno upoštevamo tudi raven izobrazbe posameznikov (pregled v Palmore, 1998). Tako se poznavanje dejstev o pozni odraslosti ne razlikuje značilno med moškimi in ženskami (npr. Klaghofer, 2009) ter med skupinami različno starih odraslih (Palmore, 1998; Sousa, 2008), čeprav nekateri raziskovalci (npr. Davis, 2010) poročajo o razlikah med starostnimi skupinami glede stereotipov do starejših. Posamezniki v srednji odraslosti in tisti, ki so dosegli zelo visoko starost, so imeli več negativnih stereotipov do starejših. Ugotovitve glede povezav s poklicem ali študijsko usmeritvijo in količino stika s starejšimi osebami pa so nedosledne. Nekateri avtorji poročajo o majhnih razlikah med skupinami različnih študijskih usmeritev (npr. Birkenmeier, 2009; Troutman Flood, 2009) in pogostostjo izkušenj s starejšimi (npr. Cottle, 2007), drugi pa ne (Gellis, 2003). Poklicna/študijska usmeritev in stiki s starejšimi lahko prispevajo k bolj pozitivnim stališčem do staranja in starejših, ne pa nujno tudi k znanju (Palmore, 1998). Poleg tega sta študijska usmeritev in poklic, ki ga odrasli opravljajo, povezana s tem, v kolikšni meri je njihovo formalno izobraževanje vključevalo teme s področja staranja.

Tuji raziskovalci so z različnimi skupinami študentov ugotavljali učinke izobraževanja na poznavanje dejstev o pozni odraslosti, stereotipe do starejših oseb in stališča do staranja. Te raziskave kažejo, da študenti različnih smeri (medicina, socialno delo, psihologija, zdravstvena nega) na splošno razmeroma slabo poznajo dejstva o pozni odraslosti ter imajo negativna do zmerno pozitivna stališča do starejših oseb (Fitzgerald, 2003; Gellis, 2003; Snyder, 2010). Izobraževanje, ki je vključevalo predavanja ali kombinacijo predavanj in praktičnega dela s starejšimi osebami, je vodilo do porasta poznavanja dejstev o pozni odraslosti in/ali bolj pozitivnih stališč do starejših oseb (Birkenmeier, 2009; Cottle, 2007; Eskildsen, 2009; Ferrario, 2008). Do enakih zaključkov je pripeljala primerjava znanja pri študentih, ki so poslušali predavanja o staranju, in naključnem vzorcu študentov, ki tovrstnega predmeta niso imeli (Damron-Rodriguez, 2004).

2. ŠTUDIJA 1

2.1. RAZISKOVALNI PROBLEM

V prvi študiji smo ugotavljale poznavanje dejstev o pozni odraslosti in starejših ter pozitivno in negativno pristranskost (stereotipe) do starejših oseb pri različno starih skupinah odraslih v Sloveniji, in sicer tistih na prehodu v odraslost, v zgodnji, srednji in pozni odraslosti. Dalje so nas zanimale povezave poznavanja dejstev in stereotipov do starejših s starostjo, spolom, izobrazbo, poklicno usmeritvijo in krajem bivanja (mesto ali podeželje) udeležencev študije.

2.2. UDELEŽENCI

Udeležence smo vzorčile po načelu snežne kepe. Skupno je vprašalnik izpolnilo 822 oseb, od tega nekoliko manj kot polovica moških (43 %). Udeleženci so bili stari od 18 do 89 let, na podlagi starosti pa smo jih razdelile v štiri starostne skupine, skladne s psihološkimi opredelitvami razvojnih obdobij: prehod v odraslost (od 18 do 24 let), zgodnja odraslost (od 25 do 44 let), srednja odraslost (od 45 do 64 let) in pozna odraslost (nad 64 let). Več kot polovica udeležencev je živela v velikem (35 %) ali majhnem (26 %) mestu, preostali pa na podeželju. Natančni podatki o vzorcu so predstavljeni v Tabeli 1.

Tabela 1: Demografski podatki o udeležencih v študiji 1

Obdobje	N	% moških	Starost	Izobrazba
Prehod v odraslost	232	48	$M = 20,9; SD = 1,7$	$M = 13,8; SD = 0,6$
Zgodnja odraslost	201	43	$M = 32,7; SD = 6,9$	$M = 15,2; SD = 3,0$
Srednja odraslost	191	42	$M = 52,7; SD = 5,7$	$M = 14,3; SD = 3,2$
Pozna odraslost	198	38	$M = 72,7; SD = 6,0$	$M = 12,1; SD = 2,6$

2.3. PRIPOMOČEK

Za slovensko okolje prirejani vprašalnik Prepričanja o starostnikih (Zupančič, 2010) vključuje 58 trditvev. Ob vsaki trditvi udeleženci označijo, ali je po njihovem mnenju trditev točna ali ne. Trditve izhajajo iz več tovrstnih pripomočkov (Palmore, 1998) ter ugotovitev Berlinske študije o staranju (Baltes, 1999). Vse trditve se nanašajo na prepričanja o značilnostih starejših oseb v Sloveniji. Skupen rezultat posameznika predstavlja odstotek pravih odgovorov pri vseh trditvah, lahko pa določimo tudi rezultate na treh področjih: psihološko delovanje (21 trditvev), mentalno zdravje (10 trditvev) in telesno delovanje (7 trditvev). Napačni odgovori posameznika pri nekaterih trditvah omogočajo oceno pozitivne pristranskosti (8 trditvev, npr. odgovor »ne« pri trditvi »Sposobnost zaznavanja s petimi čuti pri starostnikih oslabi.«) in negativne pristranskosti (22 trditvev, npr. odgovor »da« pri trditvi »Večina starih ljudi je senilnih.«). V pričujoči študiji smo ugotovile zadovoljivo zanesljivost skupnega rezultata (alfa koeficient znaša 0,69) ter rezultatov pri lestvicah negativne pristranskosti ($\alpha = 0,60$) in pozitivne pristranskosti ($\alpha = 0,63$). Udeleženci so vprašalnik izpolnjevali posamično.

2.4. REZULTATI

2.4.1. Poznavanje dejstev o pozni odraslosti

Sodelujoči so v povprečju pravilno odgovorili na dve tretjini (66,9 %) vseh vprašanih ($SD = 10,1$ %). Na področju psihološkega delovanja v pozni odraslosti so v povprečju podali 68,2 % pravih odgovorov ($SD = 13,5$). Večina (več kot 85 %) je pravilno ocenila, da socialno udejstvovanje ostaja stabilno v pozno starost, da spominske funkcije upadajo, da starejši ostajajo dejavni ali si vsaj želijo z nečim ukvarjati ter da potrebujejo več časa za učenje novega. Najpogostejša (pri več kot 50 % udeležencev) zmotna prepričanja so se nanašala na to, da naj bi bili starejši manj učinkoviti na delovnem mestu, nezmožni prilagajanja na spremembe in brez interesa za spolnost.

Na področju mentalnega zdravja so sodelujoči v povprečju pravilno odgovorili na 60,1 % vprašanih ($SD = 18,1$). Večina (70 % ali več) jih je vedela, da pogostost intelektualnih primanjkljajev in težav s spanjem s starostjo narašča ter da izmišljanje zgodb pri mentalno obolenih starejših ne pomeni laganja. Najpogosteje so bili udeleženci zmotno prepričani, da je intelektualni primanjkljaj (izguba spomina, dezorientacija ali zmedenost) neizogibni del procesa staranja (68 %), da intelektualni primanjkljaj ni glavna težava v duševnem zdravju starejših (56 %) ter da je večina starejših od 65 let senilnih (imajo oškodovan spomin, so dezorientirani ali dementni; 33 %).

Najboljše poznavanje dejstev o pozni odraslosti so udeleženci pokazali na področju telesnega delovanja, saj so v povprečju podali 83,5 % pravih odgovorov ($SD = 13,2$). Večina (več kot 85 %) se je, v skladu z dejstvi, strinjala s trditvami o upadu učinkovitosti zaznavanja z vsemi petimi čuti, upadu pljučne kapacitete, telesne moči ter telesne višine in različni dolžini pričakovane življenjske dobe za moške ter ženske. Prav tako so pravilno odgovorili na prisotnost več kroničnih bolezni, ki starostnike omejujejo pri vsakodnevnih dejavnostih. Udeleženci so bili zmotno prepričani, da v ustanovah živi vsaj desetina starejših (60 %), da starejše osebe v primerjavi z mlajšimi pogosteje obolevajo za akutnimi boleznimi (65 %) ter se doma pogosteje poškodujejo (93 %).

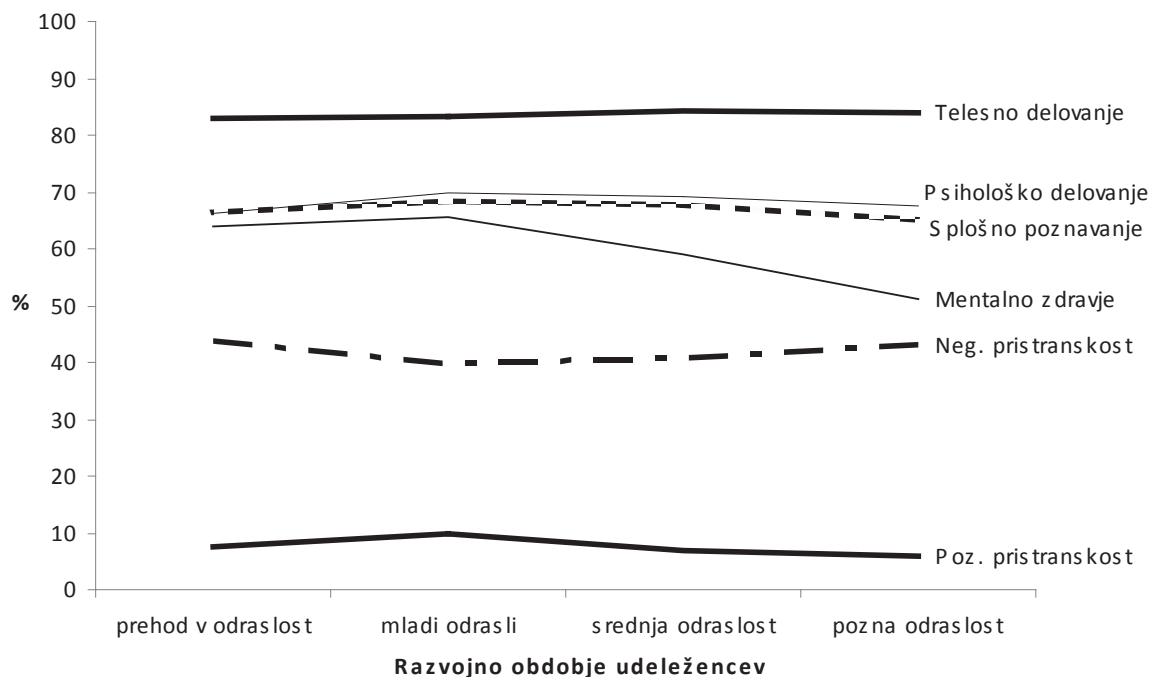
2.4.2. Pristranskost do starejših oseb

Pri trditvah, s katerimi ugotavljamo negativno pristranskost, so udeleženci v povprečju podali 41,9 % ($SD = 15,1$) napačnih odgovorov (npr. označili so odgovor »da« pri trditvi »Večina starostnikov ne kaže zanimanja za spolna razmerja, niti tega niso sposobni.«). Pozitivno pristranskih odgovorov (npr. odgovor »ne« pri trditvi »Sposobnost zaznavanja s petimi čuti (vid, sluh, okus, tip in voh) pri starostnikih oslabi.«) je bilo v povprečju 7,6 % ($SD = 13,6$), torej bistveno manj kot negativno pristranskih odgovorov.

V nadaljevanju smo ugotavljale, ali sta poznavanje dejstev o pozni odraslosti in pristranskost do starejših povezana z izbranimi demografskimi značilnostmi sodelujočih odraslih, tj. s spolom, starostjo, izobrazbo, poklicem oz. poklicno usmeritvijo in krajem bivanja. Rezultati so pokazali, da se odgovori moških in žensk niso značilno razlikovali. Prav tako nismo ugotovile pomembnih razlik v odgovorih med udeleženci, ki so živeli v večjem mestu, manjšem mestu ali na podeželju.

2.4.3. Pomen starosti udeležencev za poznavanje dejstev o pozni odraslosti in pristranskost do starejših oseb

Povezanost starosti udeležencev s poznavanjem dejstev o pozni odraslosti in pristranskostjo do starejših smo najprej ugotavljale z izračunom Pearsonovih korelacijskih koeficientov. Rezultati so pokazali, da je s starostjo pomembno upadal odstotek pravih odgovorov pri lestvici mentalnega zdravja ($r = -0,31$; $p < 0,001$) ter pozitivna pristranskost do starejših ($r = -0,07$; $p < 0,05$). Splošno poznavanje dejstev o pozni odraslosti, psihološkem in telesnem delovanju starejših ter negativna pristranskost do starejših se niso pomembno povezovali s starostjo sodelujočih.

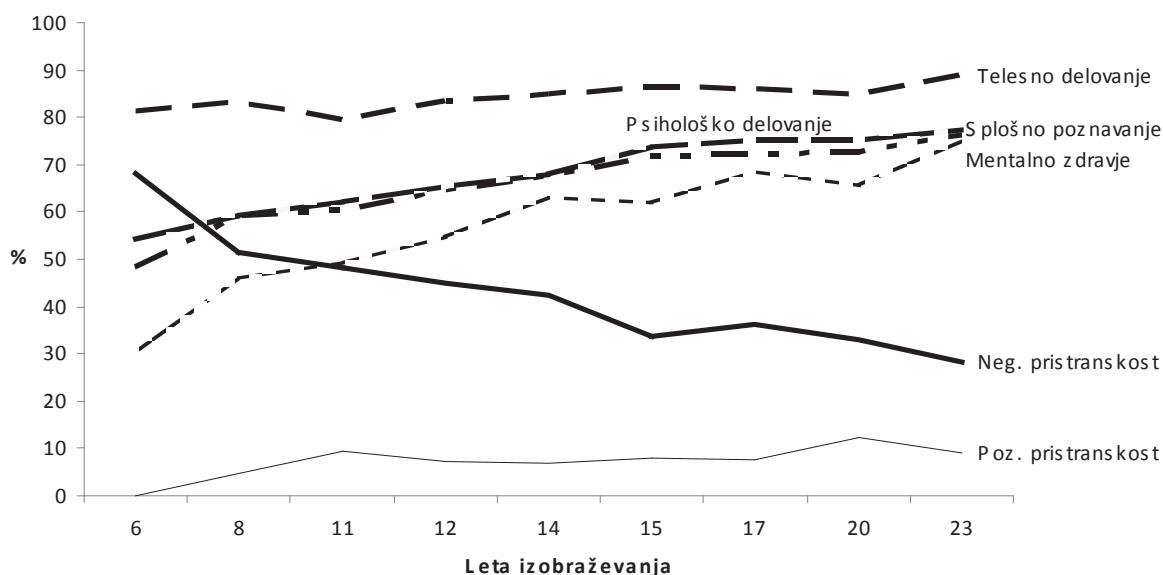
Slika 1: Prikaz poznavanja posameznih področij delovanja v pozni odraslosti in pristranskosti do starejših oseb glede na starostne skupine udeležencev

Nato smo udeležence razvrstili v štiri starostne skupine, ki ustrezajo razvojnim obdobjem prehoda v odraslost ter zgodnje, srednje in pozne odraslosti, ter z analizo variance preverjale razlike med njimi v podanih odgovorih. Slika 1 prikazuje povprečne odgovore različno starih skupin udeležencev. V povprečju so se štiri starostne skupine med seboj značilno razlikovale v splošnem poznavanju dejstev o pozni odraslosti ($F_{3,818} = 4,70$; $p < 0,05$). Natančnejša analiza razlik med posameznimi starostnimi skupinami je pokazala, da so posamezniki v zgodnji odraslosti podali pomembno višji odstotek pravih odgovorov kot tisti v obdobju pozne odraslosti. V poznavanju telesnega delovanja med starostnimi skupinami ni bilo pomembnih razlik. Majhne razlike med starostnimi skupinami so se pokazale v poznavanju psihološkega delovanja starejših ($F_{3,818} = 3,23$; $p < 0,05$; posamezniki v zgodnji odraslosti so dosegli pomembno višji rezultat kot tisti na prehodu v odraslost). Poznavanje dejstev o mentalnem zdravju starejših oseb je pomembno upadalo iz zgodnje v pozno odraslost ($F_{3,816} = 28,16$; $p < 0,001$). Ugotovljene razlike

med starostnimi skupinami v pristranskosti do starejših pa kažejo na upad pozitivne pristranskosti ($F_{3,818} = 3,00; p < 0,05$) ter porast negativne pristranskosti ($F_{3,818} = 3,07; p < 0,05$) iz zgodnje v pozno odraslost.

2.4.4. Pomen izobrazbe za poznavanje dejstev o pozni odraslosti in pristranskost do starejših oseb

Povezanost med leti zaključenega izobraževanja ter poznavanjem dejstev o pozni odraslosti in pristranskostjo do starejših smo preverjale s Pearsonovimi korelacijskimi koeficienti. Slika 2 prikazuje dosežke sodelujočih odraslih glede na njihovo izobrazbo. Z izobrazbo udeležencev je pomembno naraščalo njihovo splošno poznavanje dejstev o pozni odraslosti ($r = 0,39; p < 0,001$), o psihološkem delovanju ($r = 0,33; p < 0,001$), mentalnem zdravju ($r = 0,36; p < 0,001$) in telesnem delovanju ($r = 0,10, p < 0,01$). Negativna pristranskost do starejših oseb je z izobrazbo značilno upadala ($r = -0,32, p < 0,001$), pozitivna pristranskost pa z leti izobraževanja ni bila statistično pomembno povezana.

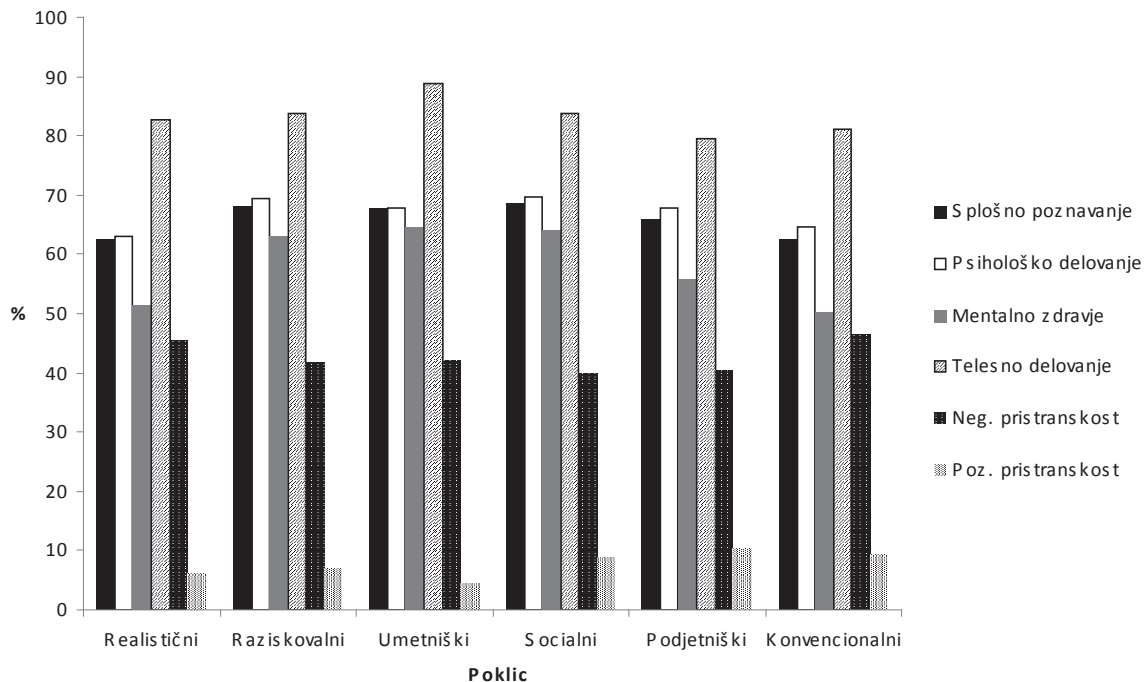

Slika 2: Poznavanje posameznih področij delovanja v pozni odraslosti in pristranskost do starejših oseb glede na izobrazbo udeležencev

2.4.5. Poklicno udejstvovanje udeležencev ter poznavanje dejstev o pozni odraslosti in pristranskost do starejših oseb

Poklice, ki so jih udeleženci opravljali v času sodelovanja v študiji (vključno s smermi študija) ali pred upokojitvijo, smo razvrstile v skladu s Hollandovo tipologijo (1985): realistični poklici vključujejo posameznike, ki so konformistični, praktični, na socialnem področju pa kažejo manj spretnosti (npr. avtomehanic, kmet, električar, inženir strojništva); raziskovalni tip je usmerjen k intelektualni dejavnosti (npr. statistik, genetik, kartografski tehnik); umetniški tip ima razvite ustvarjalne sposobnosti in se izraža na nekonvencionalne načine (npr. režiser, masker, glasbenik, kipar); posamezniki v socialnem tipu imajo visoko izražene medosebne spretnosti (npr. učitelj, socialni delavec, frizer, poklicni svetovalec); podjetniški tip vključuje poklice, ki zahtevajo voditeljske in govorniške sposobnosti (npr. politik, upravnik,

agent za prodajo); konvencionalni tip zajema poklice, ki zahtevajo skrbnost, konformizem in vztrajnost (npr. davčni svetovalec, knjigovodja, tajnik, knjižničar).

Slika 3: Poznavanje posameznih področij delovanja v pozni odraslosti in pristranskost do starejših oseb glede na poklicno usmeritev

Ker se lahko skupine poklicev med seboj pomembno razlikujejo v letih dosežene izobrazbe posameznikov, izobrazba pa se pomembno povezuje z merjenimi spremenljivkami, smo pri ugotavljanju razlik v poznavanju dejstev in pristranskosti do starejših statistično nadzirale raven izobrazbe (analiza kovariance). Rezultati so pokazali, da se ob upoštevanju izobrazbe skupine z različnimi poklicnimi usmeritvami med seboj ne razlikujejo značilno glede splošnega poznavanja dejstev o pozni odraslosti, poznavanja dejstev o psihološkem in telesnem delovanju starejših ter glede negativne in pozitivne pristranskosti do starejših. Pomembne, a majhne razlike med poklicnimi skupinami so se pokazale v poznavanju dejstev na področju mentalnega zdravja ($F_{6,759} = 4,11; p < 0,001$), in sicer so posamezniki s konvencionalnimi poklici podali manj pravih odgovorov kot tisti, ki so se poklicno udeleževali na socialnem ali raziskovalnem področju.

3. ŠTUDIJA 2

3.1. RAZISKOVALNI PROBLEM

V drugi študiji smo preverjale poznavanje dejstev o pozni starosti in starejših oseb pri študentih psihologije pred in po predavanjih iz razvojne psihologije, ki so v obsegu šestih ur vključevala teme s področja staranja.

3.2. UDELEŽENCI

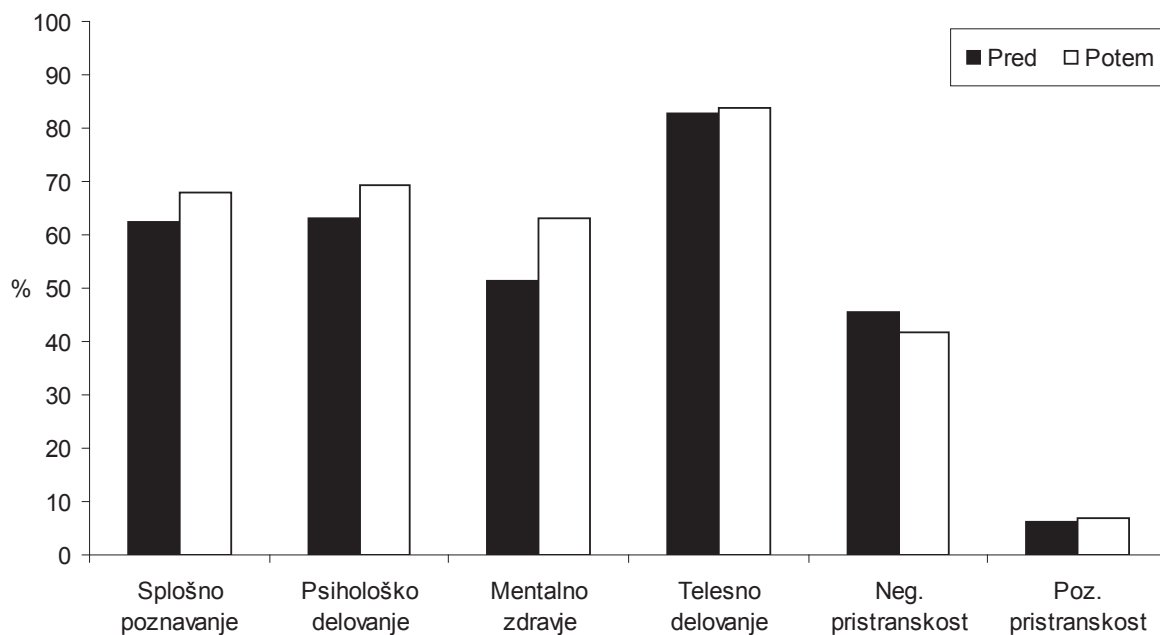
Sodelovali so študenti prvega in drugega letnika psihologije. Vprašalnik so izpolnjevali dvakrat, pred in po predavanjih iz razvojne psihologije. Med obema merjenjema je preteklo približno štiri mesece. Ob začetku predavanj je vprašalnik izpolnilo 96 študentov (dve tretjini žensk), na koncu pa je sodelovalo še 56 istih študentov.

3.3. PRIPOMOČEK

Uporabile smo za slovensko okolje prirejeni vprašalnik Prepričanja o starostnikih (Zupančič, 2010; podrobneje opisan v razdelku Pripomoček pri Študiji 1). Udeleženci so vprašalnik izpolnjevali skupinsko.

3.4. REZULTATI

Slika 4 prikazuje dosežke študentov na posameznih področjih poznavanja dejstev o pozni odraslosti ter pristranskosti do starejših odraslih pred in po izobraževanju s področja razvojne psihologije. Statistično pomembnost razlik med odgovori študentov pred in po predavanjih smo preverjale s postopkom analize variance.

Slika 4: Poznavanje dejstev o pozni odraslosti in pristranskost do starejših odraslih pred in po izobraževanju

Po predavanjih iz razvojne psihologije so študenti v povprečju izkazali boljše splošno poznavanje dejstev o pozni odraslosti ($F_{1,150} = 19,68; p < 0,001$) ter dejstev s področja psihološkega delovanja starejših oseb ($F_{1,150} = 21,87; p < 0,001$) kot pred predavanji. Sprememba v poznavanju dejstev o mentalnem zdravju je dosegla mejno statistično pomembnost ($F_{1,149} = 3,88; p = ,051$), sprememba v poznavanju dejstev na področju telesnega delovanja starejših oseb pa ni bila pomembna. Po izobraževanju so študenti v povprečju izrazili značilno manj negativnih stereotipov do starejših kot pred izobraževanjem ($F_{1,150} = 19,90; p < 0,001$), medtem ko se raven pozitivne pristranskosti ni spremenila.

4. SKUPNA RAZPRAVA

Dobljeni rezultati prve študije kažejo, da različno stari odrasli v Sloveniji razmeroma slabo poznajo razvojne spremembe v pozni odraslosti in značilnosti starejših oseb. V povprečju so namreč pravilno odgovorili na dve tretjini trditev, pri čemer bi že ob naključnem odgovarjanju pričakovali polovico pravih odgovorov. Rezultati so podobni tistim, o katerih poročajo drugi avtorji (npr. Baltes, 1999; Palmore, 1998; Sousa, 2008). Skladnost slovenskih ugotovitev s tujimi se kaže tudi glede posameznih področij poznavanja dejstev o pozni odraslosti ter očitnega prevladovanja negativnih stereotipov do staranja in starejših oseb (npr. očitnega precenjevanja s starostjo povezanih upadov na različnih področjih delovanja oz. podcenjevanja zmožnosti, kompetentnosti, blagostanja starejših) v primerjavi s pozitivnimi stereotipi. Razmeroma najvišjo raven poznavanja značilnosti starejših oseb ugotavljamo na področju njihovega telesnega delovanja oz. na področju s starostjo povezanih sprememb v delovanju telesnih sistemov. Verjetno zato, ker so na telesnem področju spremembe najbolj opazne, kljub sodobnim generacijskim trendom v smeri vse daljšega zadrževanja telesne kondicije (Cavanaugh, 2006; Hillier, 2007) pa so dejansko izgube v učinkovitosti biološkega delovanja posameznikov z naraščajočo starostjo neizogibne.

V primerjavi s poznavanjem telesnega področja staranja opazamo med odraslimi Slovenci bistveno manj ustrezno poznavanje dejstev o psiholoških spremembah v pozni odraslosti in o mentalnem zdravju starejših oseb. Predpostavljamo, da odrasli posplošujejo s starostjo povezane biološke izgube na druga področja delovanja starejših oseb, saj se zmotna prepričanja sodelujočih navezujejo na starostne upade v psihološkem delovanju (npr. nezmožnost učenja novega, nezmožnost prilagajanja, neučinkovitost) in na porast hudih težav z mentalnim zdravjem v pozni odraslosti (npr. dementnost, porast z intelektualnim delovanjem nepovezanih duševnih motenj). Razlogov za tako posploševanje je verjetno več, npr. splošna težnja ljudi k poenostavljanju izkušenj (tj. k vgrajevanju izkušenj o psihološkem delovanju v že obstoječe sheme o biološkem upadu), neustrezno poznavanje psiholoških vidikov staranja zaradi neustrezne informiranosti (nedostopnost novih ugotovitev, prevladovanje stereotipov v medijih oz. osredotočenost na negativne vidike psihološkega staranja, odsotnost zanimanja odraslih za pridobivanje sicer dostopnih in relevantnih informacij o psihološkem delovanju starejših), relativna segregacija aktivnega dela prebivalstva od starejših, že upokojenih oseb. V zvezi s slednjim velja omeniti, da so različno stari odrasli Slovenci osebne poteze starejših oseb, ki jih dobro poznajo, ocenjevali značilno bolj ugodno od lastnosti, ki jih pripisujejo starejšim nasploh (Zupančič, 2009).

Čeprav so bile nekatere razlike v poznavanju dejstev o staranju in starejših oseb v negativni ter pozitivni pristranskosti do starejših statistično pomembne med različno starimi skupinami Slovencev, so bile vse razlike majhne. Glede poznavanja telesnih sprememb in telesnega delovanja starejših, ki so ga vse starostne skupine udeležencev najbolj poznale, se različno stari odrasli med seboj niso razlikovali. Prav tako slušatelji predavanj o psiholoških vidikih staranja na tem področju niso pridobili več znanja, kot so ga imeli pred predavanji. Najmlajši udeleženci (v obdobju prehoda v odraslost) so najslabše poznali psihološko delovanje v pozni odraslosti ter izražali največ negativne pristranskosti do starejših oseb. Prav na teh področjih se je, kljub razmeroma majhnemu številu ur

predavanj na temo pozne odraslosti, razvojnopsihološko izobraževanje mladih izkazalo kot učinkovito. Ni se namreč povečalo le znanje študentov o psiholoških vidikih staranja in psiholoških značilnostih starejših oseb, temveč se je zmanjšala tudi raven njihove negativne pristranskosti do starejših, čeprav nekatere študije kažejo, da znanje in stereotipi (negativna pristranskost je sestavina negativnih stereotipov) niso nujno povezani (npr. Palmore, 1998).

Poleg že znanih tujih podatkov (Cavanaugh, 2006; Hillier, 2007; Palmore, 1998) so se tudi pri slovenskih odraslih kot najbolj dosledne pokazale pozitivne povezave izobrazbe z vsemi področji poznavanja preučevanih dejstev in negativna povezava z negativno pristranskostjo do starejših. Predpostavljamo, da so višje izobraženi posamezniki bolje informirani o dejstvih v zvezi s staranjem in pozno odraslostjo ter imajo več kritične distance do prevladujočih starostnih stereotipov. Pozitivni učinek izobraževanja podpirajo tudi rezultati naše druge študije, kjer se je po predavanjih o psihološkem razvoju, tudi v obdobju pozne odraslosti, poleg že v predhodnem odstavku navedenega, pokazal še trend k porastu poznavanja mentalnega zdravja do starejših. Mladi odrasli udeleženci (med 25. in 45. letom starosti), ki so bili v povprečju tudi najvišje izobraženi, so na splošno razmeroma najboljše poznali dejstva o staranju in značilnostih starejših (značilno bolje kot starejše osebe), zlasti psihološka dejstva (značilno bolje kot mladi na prehodu v odraslost) ter dejstva o mentalnem zdravju starejših (značilno bolje kot posamezniki v srednji in pozni odraslosti) ter so izražali tudi več pozitivne pristranskosti do starejših kot starejše osebe same. Starejši udeleženci, ki so bili v povprečju najnižje izobraženi, pa so imeli o mentalnem zdravju v obdobju, v katerem se nahajajo, značilno manj znanja kot katerakoli druga starostna skupina. V skladu z ugotovitvami Palmora (1998) so starejši udeleženci celo nekoliko manj poznali psihološke vidike staranja in pozne odraslosti kot mladi odrasli in tisti v srednjih letih.

V povezavi z negativno pristranskostjo do starejših oseb kot sestavine negativnih stereotipov izpostavljamo še stereotipe do lastne starostne skupine. Na splošno so stereotipi zmotna, pretirano posplošena prepričanja, ki jih imajo pripadniki določene socialne skupine (npr. moški) o posameznikih, ki tej skupini ne pripadajo (npr. o ženskah). Stereotipi do starejših so eno od treh glavnih področij stereotipov ter so v primerjavi s spolnimi in rasnimi stereotipi bistveno manj preučeni. Področje stereotipov do starejših oseb je edinstveno v tem, da pripadniki določene skupine (mlajši posamezniki) sčasoma izgubijo pripadnost tej skupini in postanejo člani skupine, do katere so usmerjali stereotipe (Nelson, 2004). Kljub temu tudi pri starejših osebah opažamo prisotnost negativnih stereotipov do pozne starosti in starejših, posamezniki v srednji in pozni odraslosti jih imajo celo več kot mlajši odrasli (npr. Hummert, 1994; glej tudi Levy, 2008; Weiss, 2009). Tudi v naši raziskavi se je pokazalo, da je raven negativne pristranskosti do starejših s starostjo sodelujočih naraščala in je bila razmeroma najvišja med starejšimi udeleženci. Negativno pristranskost do lastne starostne skupine lahko razlagamo z modelom dvojne identitete, ki jo imajo starejše osebe, ne pa tudi mlajše (Weiss, 2009). Ena vrsta identitete se nanaša na kronološko starost (tj. pripadnost starostni skupini), druga pa odraža pripadnost posameznikov specifični generaciji. Medtem ko lahko identifikacija starejših z lastno starostno skupino vključuje negativne stereotipe do te skupine, pa identifikacija z generacijo generira bolj pozitivna čustva do sebe, ugodno oceno lastnega življenja in

socialnih okoliščin. Z naraščajočo starostjo pripadnost lastni starostni skupini psihološko vse bolj ogroža posameznike zaradi stereotipov, povezanih s staranjem in starostjo, medtem ko pripadnost generaciji usmerja njihovo pozornost na izkušnje, prepričanja, vrednote, ki si jih pripadniki (starejše) generacije delijo. Proces identifikacije tako določa, v kolikšni meri bo posameznik stereotipe vezal na opredelitev sebe (prevladovanje identifikacije s starostjo) ali pa se bo psihološko oddaljil od identifikacije s starostjo in stereotipe v odnosu do sebe zavrnil (prevladovanje identifikacije z generacijo). Prisotnost identifikacije z generacijo (oz. dvojna identifikacija) naj bi ublažila neugodne učinke negativnih stereotipov do lastne starostne skupine v odnosu do sebe in predstavlja prilagoditveno kompetenco starejših, ki pomembno prispeva k njihovemu blagostanju.

Rezultati opravljene slovenske raziskave še kažejo, skladno z ugotovitvami tujih avtorjev (npr. Klaghofer, 2009), da se moški in ženske med seboj ne razlikujejo v poznavanju dejstev o staranju in pozni odraslosti, niti glede pristranskosti do starejših, čeprav bi laično lahko pričakovali, da ženske vedo več o tem področju zaradi domnevno večjega vpletanja v neposredne interakcije (tudi s starejšimi) in občutljivosti v socialnih odnosih, predvsem pa zato, ker pogosteje skrbijo za starejše osebe kot moški. Med različnimi vrstami poklicev po Hollandovi tipologiji (1985), ki jih udeleženci opravljajo (vključno s smermi študija in poklicnim delom pred upokojitvijo) so se sicer v poznavanju dejstev in pristranskosti do starejših pokazale nekatere razlike, vendar so bile z eno izjemo nepomembne, ko smo upoštevale tudi raven dosežene izobrazbe v poklicnih skupinah. Posamezniki s socialnimi in raziskovalnimi poklici so bolje poznali dejstva o mentalnem zdravju starejših kot tisti s konvencionalnimi poklici. Predpostavljamo, da posamezniki s socialnimi in raziskovalnimi poklici v procesu izobraževanja za svoj poklic pridobijo več znanja na tem področju, zlasti tisti s socialnimi poklici, ki imajo verjetno tudi več stikov z različno kompetentnimi starejšimi osebami (npr. v domu starejših občanov, bolnišnicah, izobraževalnih ustanovah, pri prostočasnih dejavnostih), medtem ko so tisti z raziskovalnimi poklici manj nagnjeni k posploševanju brez ustrezne podlage (npr. z upada spoznavnih sposobnosti pri starejših na dementnost) kot posamezniki s konvencionalnimi poklici, ki naj bi bili bolj konformistični in imeli močnejše izraženo težnjo po asimilaciji novih informacij v že obstoječe, dobro strukturirane miselne sheme (npr. značilnostih starejših). Omejitev naše študije vidimo predvsem v tem, da trditve v uporabljenem vprašalniku morda ne zajemajo vseh pomembnih vidikov delovanja starejših oseb. Poleg tega so bili udeleženci v povprečju razmeroma visoko izobraženi, kar bi lahko pomenilo, da predstavljeni rezultati morda precenjujejo poznavanje staranja in pozne odraslosti pri Slovencih ter podcenjujejo njihovo negativno pristranskost do starejših oseb, saj se dosežena izobrazba jasno povezuje z dosežki sodelujočih posameznikov. Tudi druga študija ima določene omejitve, ki jih je potrebno upoštevati pri interpretaciji rezultatov. Nismo nadzorovali, v kolikšni meri so bili v študiji sodelujoči študenti res prisotni pri obravnavi tem s področja staranja ali v kolikšni meri so o teh temah sami brali v obvezni in priporočeni literaturi oz. študirali v času med prvim in drugim merjenjem. Prav tako nismo nadzorovali, ali je v drugi meritvi sodelovalo več tistih študentov, ki jih je tema bolj zanimala, in/ali so bili v večji meri prisotni na predavanjih, so o teh temah več brali kot tisti, ki v drugem merjenju niso več sodelovali.

5. ZAKLJUČEK

Preučevanje zmotnih prepričanj o pozni odraslosti in negativne pristranskosti do starejših oseb je izredno pomembno, saj lahko taka prepričanja vodijo do t. i. staromrznosti (ang. *ageism*), oblike diskriminacije, ki se izraža do starejših oseb le na podlagi njihove starosti (Cavanaugh, 2006). Poleg tega prevladovanje negativnih stereotipov v družbi vodi tudi do zadržanosti strokovnjakov z različnih področij (npr. medicine, zdravstvene nege, socialnega dela, izobraževanja, psihologije) pri odločanju za delo s starejšo populacijo (npr. Ferrario, 2008). Posebej velja omeniti tudi prisotnost negativnih stereotipov do pozne odraslosti pri samih starejših osebah, saj le-ti dolgoročno vodijo do negativnih samozaznav oz. do manj ugodnega zaznavanja sebe in lastnega staranja (Levy, 2008).

Rezultati naše in predhodnih raziskav (npr. Birkenmaier, 2009; Cottle, 2007; Damron-Rodriguez, 2004; Eskildsen, 2009; Ferrario, 2008; Aday, 1995; Gellis, 2003) podpirajo pomembnost izobraževanja o pozni odraslosti za poznavanje in razumevanje staranja in obdobja pozne odraslosti, zmanjševanje negativnih stereotipov do starejših in/ali porast zanimanja za delo s starejšimi osebami. Tovrstno izobraževanje naj bi temeljilo na znanstveno podprtih ugotovitvah o razvoju v pozni odraslosti ter predstavilo koncept uspešnega staranja (Ferrario, 2008). V skladu z modelom vedenjskih strategij upravljanja z življenjem (Baltes, 1997; Freund, 2000, 2002) se uspešno staranje kaže kot postavljanje in izbiranje jasnih ciljev, pridobivanje in vlaganje posamezniku razpoložljivih virov v doseganje teh ciljev ter vztrajanje kljub morebitnim omejitvam in izgubam, torej kot ohranjanje dejavnega pristopa in prilagajanja na biološke spremembe. Pri študentih se je še kot posebej uspešna metoda izkazala kombinacija predavanj in praktičnih izkušenj (npr. študijska praksa, pripravništvo) s starejšimi osebami (Birkenmaier, 2009; Ferrario, 2008).

Rezultati naše raziskave kažejo, da je splošno poznavanje dejstev o pozni odraslosti pri slovenskih odraslih precej pomanjkljivo, poleg tega starejši celo manj kot mlajši odrasli poznajo značilnosti obdobja, v katerem se sami nahajajo. To pomeni, da bi bilo ključne informacije o pozni odraslosti smiselno integrirati v kurikulum na vseh stopnjah formalnega izobraževanja ter jih upoštevati v ostalih oblikah izobraževanja in informiranja javnosti (npr. prispevki v medijih, strokovna izpopolnjevanja, univerza za tretje življenjsko obdobje, predupokojitveni programi v delovnih organizacijah). Področji delovanja v pozni odraslosti, na katerih je poznavanje zlasti pomanjkljivo in bi jima bilo potrebno nameniti največ pozornosti, sta duševno zdravje ter psihološko delovanje starejših.

Glede na sodobne demografske trende bo v prihodnjih letih postalo vse bolj pomembno znanje o staranju in pozni odraslosti, zmanjševanje negativnih stereotipov do starejših, priznavanje in upoštevanje različnih vidikov učinkovitega delovanja starejših ter zagotavljanje spodbudnega okolja (vključno z izboljšanjem komunikacije med generacijami), v katerem bodo starejši lahko izrazili svoje potenciale.

LITERATURA

- Aday R. H. in Campbell M. J. (1995). Changes in nursing students' attitudes and work preferences after a gerontology curriculum. V: *Educational Gerontology*, letnik 21, str. 247–260.
- Baltes P. B. (1997). On the incomplete architecture of human ontogeny: Selection, optimization, and compensation as foundation of developmental theory. V: *American Psychologist*, letnik 52, str. 366–380.
- Baltes P. B. in Graf P. (1996). Psychological aspects of aging: facts and frontiers. V: Magnusson D. (ured.). *The life-span development of individuals: behavioural, neurobiological and psychosocial perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 427–459.
- Baltes P. B. in Mayer K. U. (ured.) (1999). *The Berlin aging study: Aging from 70 to 100*. New York: Cambridge University Press.
- Birkenmeier J., Rowan N. L., Damron-Rodriguez J., Lawrance F. P. in Volland P. J. (2009). Social work knowledge of facts of aging: Influence of field and classroom education. V: *Educational Gerontology*, letnik 35, str. 784–800.
- Butler R. N. (2005). *Ageism in America*. New York: International Longevity Center.
- Cavanaugh J. C. in Blanchard-Fields F. (2006). *Adult development and aging*. 5. izd. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Cottle N. R. in Glover R. J. (2007). Combating ageism: Change in student knowledge and attitudes regarding aging. V: *Educational Gerontology*, letnik 33, str. 501–512.
- Damron-Rodriguez J., Funderburk B., Lee M. in Solomon D. H. (2004). Undergraduate knowledge of aging: A comparative study of biopsychosocial content. V: *Gerontology & Geriatrics Education*, letnik 25, št. 1, str. 53–71.
- Davies N. C. in Friedrich D. (2010). Age stereotypes in middle-aged through old-old adults. V: *International Journal of Aging & Human Development*, letnik 70, št. 3, str. 199–212.
- Eskildsen M. A. in Flacker J. (2009). A multimodal aging and dying course for first-year medical students improves knowledge and attitudes. V: *Journal of the American Geriatrics Society*, letnik 57, str. 1492–1497.
- Ferrario C. G., Freeman F. J., Nellett G. in Scheel J. (2008). Changing nursing students' attitudes about aging: An argument for the successful aging paradigm. V: *Educational Gerontology*, letnik 34, str. 51–66.
- Fitzgerald J., Wray L., Halter J., Williams B., in Supiano M. (2003). Relating medical students' knowledge, attitudes and experience to an interest in geriatric medicine. V: *The Gerontologist*, letnik 43, str. 849–855.
- Freund A. M. in Baltes P. B. (2000). The orchestration of selection, optimization and compensation: An action-theoretical conceptualization of a theory of developmental regulation. V: Perrig W. J. in Grob A. (ured.). *Control of human behavior, mental processes, and consciousness: Essays in honor of the 60th birthday of August Flammer*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, str. 35–58.
- Freund A. M. in Baltes P. B. (2002). Life-management strategies of selection, optimization, and compensation: Measurement by self-report and construct validity. V: *Journal of Personality and Social Psychology*, letnik 82, str. 642–662.
- Gellis A., Sherman S. in Lawrence F. (2003). First year graduate students' knowledge of and attitude toward older adults. V: *Educational Gerontology*, letnik 29, str. 1–16.
- Hillier S. M. in Barrow G. M. (2007). *Aging, the individual, and society*. Belmont, CA: Thomson.
- Holland J. L. (1985). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Hummert M. L., Garstka T. A., Shaner J. L. in Strahm S. (1994). Stereotypes of the elderly held by young, middle-aged, and elderly adults. V: *Journal of Gerontology: Psychological sciences*, letnik 49, str. 240–249.
- Kalache A., Barreto S. M. in Keller L. (2005). Global Ageing: The Demographic Revolution in All Cultures and Societies. V: Johnson M. L., Bengtson V. L., Coleman P. G. in Kirkwood T. B. L. (ured.). *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 30–46.
- Klaghofer R., Buddeberg C., Schleuniger M. in Herta K.-D. (2009). Einstellungen zu alten Menschen zu Beginn und am Ende des Medizinstudiums. V: *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, letnik 42,

str. 365–371.

- Levy B. R. (2008). Rigidity as a predictor of older persons' aging stereotypes and aging self-perceptions. V: *Social Behavior and Personality*, letnik 36, str. 559–570.
- Marsiske M., Lang F. B., Baltes P. B. in Baltes M. M. (1995). Selective optimization with compensation: Life-span perspectives on successful human development. V: Dixon R. A. in Baeckman L. (ured.). *Compensating for psychological deficits and declines: Managing losses and promoting gains*. Mahwah, NJ: Erlbaum, str. 35–79.
- Nelson T. D. (ured.) (2004) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Palmore E. (1998). *The Facts on Aging Quiz*, 2. izd. New York: Springer.
- Shock N.W. (1977). Systems Integration. V: Finch C. E. in Hayflick L. (ured.). *Handbook of the Biology of Aging*. New York: Van Nostrand Reinhold, str. 639–665.
- Snyder R. J. in Zweig R. A. (2010). Medical and psychology students' knowledge and attitudes regarding aging and sexuality. V: *Gerontology & Geriatrics Education*, letnik 31, str. 235–255.
- Sousa L., Cerqueira M. in Galeante H. (2008). How images of old age vary with age: An exploratory study among the Portuguese population. V: *Reviews in Clinical Gerontology*, letnik 18, št. 1, str. 77–90.
- SURS (2009). *Demografsko socialno področje - prebivalstvo*. V: http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp (sprejem 9. 11. 2009).
- Troutman Flood M. in Clark R. B. (2009). Exploring knowledge and attitudes toward aging among nursing and nonnursing students. V: *Educational Gerontology*, letnik 35, str. 587–595.
- Weiss D. in Lang F. R. (2009). Thinking about my generation: Adaptive effects of a dual age identity in later adulthood. V: *Psychology and Aging*, letnik 25, str. 729–734.
- Zupančič M., Colnerič B. in Horvat M. (2010). Poznavanje dejstev in zmotna prepričanja o starejših: implikacije za izobraževanje in delo s starejšimi. V: *Andragoška spoznanja*, letnik 16, št. 2, str. 37–51.
- Zupančič M. in Horvat M. (2009). Profil velikih pet osebnostnih potez pri starostnikih: predstave o starejših osebah in njihove opažene značilnosti. V: *Anthropos*, št. 3/4, str. 11–19.

Kontaktne informacije:

Prof. dr. Maja Zupančič, Blanka Colnerič

Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

e-naslov: maja.zupancic@ff.uni-lj.si, blanka.colneric@ff.uni-lj.si

Doc. dr. Tina Kavčič

Pedagoška fakulteta Koper

Cankarjeva 5, 6000 Koper

e-naslov: tina.kavcic@pef.upr.si